

Johdatukseksi pamflettiin

Päivänpoliittinen kiistakirjoitus, yhteiskuntafilosofinen julistus, kaunokirjallisesti väritetty matkakertomus, etnografinen reportaasi, sanankäytön taidonnäyte. Arvid Järnefeltin (1861–1932) vuonna 1907 julkaisema pamfletti *Maa kuuluu kaikille! Matkoiltani Laukon lakkomaille* taipuu moneksi. Torpparihäädöt sata vuotta sitten ikuistanut aikalaispuheenvuoro ei pelkisty kokemushistorialliseksi tallenteeksi tai kansallisen julkisen keskustelun mallikappaleeksi. Lajityyppinsä klassikon elkein se ruokkii niin ikään esteettistä, eettistä ja vakaumuksellista punnintaa. Varomaton lukija saattaa löytää itsensä myös poliittisen retoriikan oppitunnilta. Torpparit on vapautettu, mutta maa makaa edelleen yksityisomistuksen ikeessä.

Maa kuuluu kaikille! kirjoitettiin puheenvuorona 1800- ja 1900-lukujen taitteessa kärjistyneeseen torpparikiistaan. Järnefelt puuttuu tekstissään torpparilaitoksen epäkohtiin: taksvärkin ehtoihin, huonoihin työskentely- ja majoitusolosuhteisiin, mielivaltaisiin torpparihäätöihin ja puutteellisiin työtaistelukeinoihin. Aikalaisanalyysin lisäksi pamfletissa pureudutaan ikaikaiseen maakysymykseen. Järnefelt luonnostelee yleistä yhteiskunta- ja luonnonfilosofista näkemystä ihmisen suhteesta viljelemäänsä maahan. Lopulta pohdinnat kiteytyvät teeseiksi maan omistamisesta, yhteiskunnallisesta muutoksesta ja työntekijän oikeudesta työnsä hedelmiin.

Torpparikiistan polttopisteeksi ja pamfletin katalyytiksi muodostuivat vuodenvaihteen 1906–1907 häädöt Laukon kartanon mailla Tottijärvellä ja Vesilahdella, Tampereelta lounaaseen. Kartanon torpparit vaativat paroni Herman Sigfrid Standertskjöld-Nordenstamilta (1854–1934) parannusta oloihinsa. Kun vapaaherra ei suostunut alustalaistensa vaatimuksiin, menivät nämä lakkoon 20. toukokuuta 1906. Seuraavan talven ja kevään aikana arviolta 80 perhettä häädettiin torpistaan. Järnefelt kuvaa pamfletissaan taivasalle ajettujen perheiden kohtaloa *ethoksen*, *pathoksen* ja *logoksen* perinteitä kunnioittaen. Strategiana on herätellä ”suuren yleisön” oikeudentajua vetoamalla niin tunteeseen kuin järkeenkin. Kuten Pertti Karkama huomauttaa, Järnefelt toimii ikään kuin rikostapauksen tutkijana ja häädettyjen puolustusasianajajana: hän tarkastelee yhtä lailla tapahtumien kulkua kuin lain takana olevia eettisiä periaatteitakin.¹

Maa kuuluu kaikille! on keinoiltaan, päämääriltään ja tyyliään jännitteinen, osin ristiriitainenkin pamfletti. Naturalismiin taipuva yhteiskunnallinen realismi yhdistyy runebergiläiseen katajaista kansaa ihannoivaan tyyppittelyyn. Järnefelt tunnustaa avoimesti ihmiskuvauksensa ”kirjalliset tarkoitukset”, vaikka tapaleekin läpi tekstin havainnon voimaa ja todistuksen

tuntua. Pamfletin taustavire on yhtä aikaa dokumentaarinen ja kaunokirjallinen.

Sama kaksijakoisuus ilmenee tekstin yhteiskunnallisessa erittelyssä. Järnefeltille leimallinen ohjelmallinen idealismi ja aatteellinen ehdottomuus lyövät kättä viivahteikkaan aikalaisanalyysin ja sisäpoliittisen tilannekatsauksen kanssa. Teksti liikkuu aaltoilevasti yleisestä yksityiseen, abstraktista konkreettiseen, oikeudenmukaisuuden perusperiaatteista sonnassa ja liassa raataviin työläisiin. Draaman kaarta rikkoo maaveron yksityiskohmainen ja verrattain teoreettinen käsittely, jossa entinen tuomarismies pääsee väläyttämään erityisasiantunteustaan.

Lain narrit ja reformaattorit

Pamfletin kuvaaman yhteiskunnallisen tilanteen välitön tausta on vuoden 1905 suurlakossa². Sekasortoisen Venäjänmaan tsaari, Suomen suuriruhtinas Nikolai II, joutui yleislakon pakottamana vetäytymään venäläistämistöimistään. Autonomiiaa koetelleiden niin sanottujen routavuosien jälkeen eduskuntauudistus takasi yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden lokakuussa 1906. Seuraavan vuoden maaliskuussa SDP otti Suomen ensimmäisissä eduskuntavaaleissa murskavoiton ja sai 80 paikkaa parlamenttiin. Laukon lakkoa seuranneet häädöt osuivat vaalien alusaikaan, joten tapahtumia käsiteltiin taajaan julkisessa sanassa. Uudelta eduskunnalta odotettiin ratkaisua myös torpparikiistaan.

Järnefeltin matkat Laukon maille sijoittuvat elokuulle 1907. Hän keräsi aineistonsa ja kirjoitti pamflettinsa nopeassa tahdissa loppuun alkusyksystä. Kuten pamfletin viitteistä aikalaiskeskusteluun voi päätellä, Järnefelt halusi iskeä nopeasti. Hän jopa kiirehti pamfletin viimeistelyä ja julkaisua, jotta teksti vaikuttaisi syksyllä 1907 kokoontuvan eduskunnan kantaan ja päätöksiin torppariasiassa.³ Erityisenä journalistisena tavoitteena oli oikaista pääkaupungin piireissä esiintyviä vääriä käsityksiä torppareiden oloista ja heidän vaatimuksistaan.

”Yöjunan ikkunasta voi nähdä tilanhaltijoiden talojen hehkuvan liekeissä.”

Samalla Järnefelt tarttui mahdollisuuteen muovata yleistä mielipidettä torpparien puolelle.

Järnefelt luottaa yleensä yhteisöllisten ratkaisujen sijaan yksilön kristillis-anarkistiseen heräämiseen. *Maa kuuluu kaikille!* onkin hänen tuotannossaan poikkeus, sillä pamfletissa otetaan suoraan kantaa päivänpoliittiseen kiistaan ja vaaditaan pikaisia toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi. Torpparikysymystä voidaan pitää yhtenä harvoista yhteiskunnallisista epäkohdista, joissa Järnefelt vetoaa lainsäädännölliseen ratkaisuun⁴. Laukon kiistassa suurimmaksi ongelmaksi nousee lain sokea soveltaminen, mikä Järnefeltin mielestä pelaa kiistatta ja epäoikeudenmukaisesti omistavan luokan pussiin. Järnefeltin vanha nuorsuomalainen aatetoveri ja perheystävä Juhani Aho saa kyseenalaisen kunnian edustaa pamfletissa kaupunkien hyväuskoisia ”vapaamielisiä”, jotka noudattavat ”lainpuustavia” mutta eivät kunnioita yleistä ”oikeuden tuntoa”.

Punnitessaan lakon ja häätötoimien perusteluita Järnefelt päätyy yhteiskuntafilosofisesti painaviin pohdintoihin lakon määritelmästä ja oikeutuksesta. Valtaapitävät hyväksyvät vallitsevan epäoikeudenmukaisuuden puolustaessaan ’laillisia oloja’ ja yhteiskuntajärjestystä. Tosiasiassa he tulevat pyhittäneeksi yksipuoliset ja pakosta solmitut sopimukset sekä epäreilun yksityisomistusoikeuden. Karkama onkin muistuttanut, että Järnefelt huomautti jo vuonna 1894 ilmestyneessä artikkelissaan ”Isännät ja torpparit”, että omistusoikeus on ”luokkalaki”⁵. Niinpä Järnefelt joutuu hylkäämään yksityisomaisuuden luonnonoikeudelliset perusteet ja asettamaan niitä korkeammalle oikeuden työhön ja työn hedelmiin. Palatessaan aiheeseen vuonna 1917 hän tiivistää oikeusfilosofisen näkemyksensä päiväkirjassaan:

”Laki on vallassa olevan luokan tahdon ilmaisu. [...] Jotta todellinen laki syntyisi, pitäisi ensin tulla sovinto ylä- ja alaluokan välille. Maan pitäisi tulla yhteiseksi, yksityinen kapitaali hävittää. Mutta silloin tulisikin kirjoitettu laki tarpeettomaksi, se olisi sydämessä.”⁶

Järnefelt ei, kiinnostavaa kyllä, pidä sosialistejakaan maakysymyksen ratkaisijoina. *Maa kuuluu kaikille!* väittää sosiaalidemokraattien jopa hidastaneen torppari-kiistan ratkaisua tyynnyttäessään tilattoman maalaisväestön reformismien tielle. Ilman sosialisteja maaseudun köyhälistö olisi Järnefeltin sanoin aikaa sitten noussut ”ilmi kapinaan”. Pamfletin ja kirjailijan itsensä sisäiset jännitteet ilmenevät erityisesti pohdittaessa vastarinnan muotoja ja vallankumouksen tarvetta. Järnefelt tasapainoilee sosialistien tapaan asteittaisten demokraattisten muutosten ja vallankumouksellisen toiminnan välillä. Muistiinpainuvassa kohtauksessa hän kuvaa, miten Venäjällä yöjunan ikkunasta voi nähdä tilanhaltijoiden talojen hehkuvan liekeissä. Dystooppiset näyt näistä ”kaameista valonheittäjistä” voi tulkita yhtä lailla epäsuorana uhkauksena kuin vilpittömänä varoituksena tilanteesta, joka Suomessa on vielä vältettävissä.

On suuri houkutus tulkita pamflettia jälkiviisaasti kansalaissodan asetelmien ennakoitina tai jopa yllytyksenä aktiiviseen vastarintaan⁷. Järnefeltin vaatimus ”yksityisten maanomistuksen lakkauttamisesta” huokuu kohtalokkuutta ja uhmakkuutta. Päätelyketju on sinänsä yksinkertainen: koska tunnetun klišeen mukaisesti ”maan valmistaminen on lopetettu”, ja kuitenkin kaikkien ihmisten elanto riippuu siitä, ei maan yksityisomistus sovi yhteen omalla työllä hankitun elannon oikeuden kanssa. Järnefeltin sanoman röyhkeyttä lisää, että pamfletti oli suunnattu erityisesti kaupunkien porvareille. Hänen lähipiiriään myöten paheksuttiin ja kumeksuttiin yksityisomistusoikeuden hylkäämistä⁸. Järnefeltin mielestä torpparien vaatimukset toteutuvat ”ennen tai myöhemmin luonnon pakosta”, mutta yksin aikalaiset päättävät ”verisenkö vallankumouksen vai aatteellisen selvityksen kautta”. Sanojen painokkuutta voi punnita sen valossa, että Järnefelt muistetaan vakaumukseltaan tolstoilaisena passiivisen vastarinnan ja aseettomuuden puolustajana. Kuin vaihtoehtokysymykselleen uskollisena hän pidättyi sittemmin jyrkästi valitsemasta puoltaan sisällissodassa⁹.

Vastaanotto ennen ja nyt

Sortokausien välivuodet olivat poliittisille painanteille otollista aikaa, kun julkaiseminen vapautui ja yhteiskunnallinen tietoisuus vahvistui. Järnefeltin kiistakirjoitus keräsi aikansa mittapuilla poikkeuksellisen laajan 25 000 ihmisen lukijakunnan ja lietsoi julkista debattia. Poikipa *Maa kuuluu kaikille!* myös suomettarelaisen Agathon Meurmanin vastapamfletin¹⁰.

Juhani Niemen mukaan *Maa kuuluu kaikille!* jäi aika-laissuosiostaan huolimatta ”kuriositeetiksi” yhteiskunnallisen tilanteen muuttuessa¹¹. Maakysymyksen ratkaisuehdotus ajautui historian sivuraiteille: Järnefeltin kannattamat torpparimaiden valtiollistaminen ja maaveron eivätkä ottaneet tuulta alleen. Sen sijaan torpparikiista hälväni vasta itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen, kun heinäkuussa 1918 säädetty torpparilaki salli vuokratilajelijöiden lunastaa palstansa. Kun pamflettia lukee etäältä alkupeäräisen julkaisuajankohdan yhteiskunnallisesta tilanteesta, maaveron yksityiskohtainen käsittely himmentää auttamatta tekstin paatoksellista tehoa ja kirjallista tenhoa. Tulkintatyötä tuskin helpottaa sekään, että Järnefelt seurailee yksityisomaisuuden vastustuksessaan ja maaverokäsityksissään yhdysvaltalaisen poliittisen taloustieteilijän Henry Georgen (1839–1897) ajattelua. Aikoinaan kan-

sainvälistä mainetta niittäneen ja Tolstoinakin arvostusta nauttineen Georgen kirjoitukset ja vaikutushistoria ansaitsivat kokonaan oman taustoituksensa.¹²

Pamfletista otettiin nopeasti kaksi lisäpainosta, mutta sen jälkeen sen suosio hiipui. Edellisen kerran *Maa kuuluu kaikille!* ilmestyi vuonna 1980, kun Otava sisällytti sen valikoimaan Järnefeltin tiiviitä yhteiskunnallisia tekstejä¹³. Seuraavassa julkaistaan lyhennetty versio pamfletin toisesta lisätystä painoksesta vuodelta 1908. Toisinnosta on jätetty pois esimerkiksi maaveron esittely ja Järnefeltin yksityiskohtainen ratkaisumalli torpparikiistaan. Myös kuvauksia lakkolaisten häädön jälkeisistä oloista on typistetty, eikä tiukasti aikaansa sidotun sisäpolitiikan kaikkia koukeroita ole sisällytetty tiivistettyyn tekstiin.

Pääskööt oikeuksiinsa parhaiten aikaa kestäneet kaunokirjalliset kuvaukset torpparien oloista ja eettiset pohdinnat työstä sekä ihmisen ja maan suhteesta. Yhteiskunnallisena aikalaispuheenvuorona ja kirjallisesti virittyneen pamflettimuodon taidonnäytteenä *Maa kuuluu kaikille!* muistuttaa, että esteettiset taidot ja omantunnon ääni on suomenkielisissäkin julkisuudessa osattu tuoda poliittiseen mittelöön. Pamflettia kelpaa katsella niin korkeammalta vuorelta kuin metsän siimeksestä.

Viitteet

- 1 Karkama 2010, 365.
- 2 Toiseksi kiintopisteeksi voidaan nostaa vuosi 1899, jolloin kuulopuheet maan uudelleenjaosta voimistuivat helmikuun manifestin ja suuren adressin jälkeen. Huhut ja vastatoimet löivät kiilaa torpparien ja maata omistavien talollisten välille. Torpparikysymys oli noussut pintaan jo 1880-luvulla, mutta aktiivinen liikehdintä ja lakkoilu alustalaisten olojen parantamiseksi alkoi vasta ns. ensimmäisellä sortokaudella. Peltonen 1992, 253–265, 301–303.
- 3 Niemi 2005, 171, 175. Pamfletin kohdeyleisöstä ja lukijajapositionista ks. myös Löytty 2007.
- 4 Ks. esim. Pertti Karkaman haastattelu tämän numeron sivuilla 56–57.
- 5 Karkama 2010, 152.
- 6 Laina Karkama 2010, 509.
- 7 Ks. Löytty 2007; vrt. Peltonen 1992, 311–312.
- 8 Konttinen 2010, 142.

- 9 Niemi 2005, 219–220.
- 10 Meurman 1908.
- 11 Niemi 2005, 176.
- 12 Järnefelt suomensi Georgen pääteoksen *Progress and Poverty* (1879) Laukon häätöjen alla vuonna 1906. Järnefeltin suhteesta Georgen ajatteluun ja yhteiskunnalliseen analyysiin, ks. Isomaa 2009, 156–164.
- 13 Järnefelt 1980.

Kirjallisuus

- George, Henry, *Edistys ja köyhyys. Tutkimus kasvavan rikkauden ohella enentyvään köyhtymiseen ja taloudellisiin ahdinkoihin; parannuskeino* (Progress and Poverty, 1879). Suom. Arvid Järnefelt. Otava, Helsinki 1906.
- Isomaa, Saija, *Heräämisten poetiikka. Lajeja ja intertekstejä Arvid Järnefeltin romaaneissa* Isänmaa, Maamon lapsia ja Veneh’ojalaiset. SKS, Helsinki 2009.
- Järnefelt, Arvid, *Maa kuuluu kaikille. Vali-*

- koima kirjoituksia*. Toim. Lauri Lajunen. Otava, Helsinki 1980.
- Karkama, Pertti, *Vallan orjat ja ihmisarvo. Arvid Järnefeltin ajatusmaailma*. SKS, Helsinki 2010.
- Konttinen, Riitta, Taide, aate, elämäntapa. Tuusulanjärven taiteilijayhteisön ja ”Bro- ja Järnefeltien” suhteesta tolstoilaisuuteen. Teoksessa *Maamon lapsia. Tolstoilaisuus kultuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa*. Toim. Minna Turtiainen & Tuija Wahlroos. SKS, Helsinki 2010, 137–161.
- Löytty, Olli, Kenelle maa kuuluu? Kansakuva Arvid Järnefeltin pamfletissa *Maa kuuluu kaikille!*. *Avain* 3/2007, 44–56.
- Meurman, Agathon, *Maa kuuluu kaikille*. WSOY, Porvoo 1908.
- Niemi, Juhani, *Arvid Järnefelt. Kirjailija ajassa ja ikuisuudessa*. SKS, Helsinki 2005.
- Peltonen, Matti, *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. SHS, Helsinki 1992.